

Oczekiwane wyniki nauczania - wiadomości i umiejętności, które powinni opanować uczniowie

ROZDZIAŁ I. PODSTAWOWE UMIEJĘTNOŚCI OBYWATELSKIE

Podstawowe umiejętności w grupie. Uczeń:	Lekcje
1. omawia i stosuje zasady komunikowania się i współpracy w grupie (np. bierze udział w dyskusji, zebraniu, we wspólnym działaniu);	I.1 I.2 I.3
2. wymienia i stosuje podstawowe sposoby podejmowania wspólnych decyzji;	I.4 I.5
3. przedstawia i stosuje podstawowe sposoby rozwiązywania konfliktów w grupie i między grupami;	I.3 I.5
4. wyjaśnia na przykładach, jak można zachować dystans wobec nieaprobowanych przez siebie zachowań grupy lub jak im się przeciwstawić.	I.3

ROZDZIAŁ II. CZŁOWIEK W SPOŁECZEŃSTWIE

Życie społeczne. Uczeń:	Lekcje
1. podaje przykłady zbiorowości, grup, społeczności i wspólnot; charakteryzuje rodzinę i grupę rówieśniczą jako małe grupy;	II.1 II.4
2. wyjaśnia na przykładach znaczenie podstawowych norm współżycia między ludźmi, w tym wzajemności, odpowiedzialności i zaufania;	II.2 II.3
3. charakteryzuje życie szkolnej społeczności, w tym rolę samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, na czym polega przestrzeganie praw ucznia;	II.4
4. rozpoznaje role społeczne, w których występuje, oraz związane z nimi oczekiwania;	II.1 II.2 II.3
5. wyjaśnia, jak tworzą się podziały w grupie i w społeczeństwie (np. na „swoich” i „obcych”) i podaje możliwe sposoby przeciwstawiania się przejawom nietolerancji.	II.1 II.2
Współczesne społeczeństwo polskie. Uczeń:	
1. charakteryzuje - odwołując się do przykładów - wybrane warstwy społeczne, grupy zawodowe i style życia;	II.1 II.5
2. omawia problemy i perspektywy życiowe młodych Polaków (na podstawie samodzielnie zebranych informacji);	II.5
3. przedstawia wybrany problem społeczny ważny dla młodych mieszkańców swojej miejscowości i	II.5

rozważa jego możliwe rozwiązania.

ROZDZIAŁ III. SAMORZĄD LOKALNY

Samorządy i ich znaczenie. Uczeń:	Lekcje
1. uzasadnia potrzebę samorządności w państwie demokratycznym i podaje przykłady działania samorządów zawodowych i samorządów mieszkańców;	III.1
2. wyjaśnia, na czym polegają zasady decentralizacji i pomocniczości; odnosi je do przykładów z życia własnego regionu i miejscowości.	III.1 III.6
Gmina jako wspólnota mieszkańców. Uczeń:	
1. przedstawia podstawowe informacje o swojej gminie, wydarzenia i postaci z jej dziejów;	III.1
2. wymienia najważniejsze zadania samorządu gminnego i wykazuje, jak odnosi się to do jego codziennego życia;	III.2 III.3
3. przedstawia sposób wybierania i działania władz gminy, w tym podejmowania decyzji w sprawie budżetu;	III.4 III.5 III.7
4. nawiązuje kontakt z lokalnymi instytucjami publicznymi i organizacjami pozarządowymi oraz podejmuje współpracę z jedną z nich (na miarę swoich możliwości);	III.2 III.3 III.4
5. pisze podanie, krótki list w sprawie publicznej i wypełnić prosty druk urzędowy;	III.3 III.6
6. odwiedza urząd gminy i dowiaduje się, w jakim wydziale można załatwić wybrane sprawy.	III.3
Samorząd powiatowy i wojewódzki. Uczeń:	
1. przedstawia sposób wybierania samorządu powiatowego i wojewódzkiego oraz ich przykładowe zadania;	III.1 III.3 III.5
2. porównuje - na wybranych przykładach - zakres działania samorządu wojewódzkiego z zakresem działania wojewody;	III.1 III.3
3. przygotowuje plakat, folder, stronę internetową lub inny materiał promujący gminę, okolicę lub region.	III.1

ROZDZIAŁ IV. ZASADY DEMOKRACJI

Państwo i władza demokratyczna. Uczeń:	Lekcje
1. wymienia podstawowe cechy i funkcje państwa oraz wyjaśnia, czym jest władza państwowa;	IV.1
2. wskazuje różnice w sytuacji obywatela w ustroju demokratycznym, autorytarnym i totalitarnym;	IV.1

3.	wyjaśnia zasady: większości, pluralizmu i poszanowania praw mniejszości w państwie demokratycznym;	IV.2
4.	wskazuje najważniejsze tradycje demokracji (antyczna, europejska, amerykańska, polska);	IV.4 IV.5
5.	porównuje demokrację bezpośrednią z przedstawicielską oraz większościową z konstytucyjną (liberalną);	IV.2
6.	wyjaśnia, czym są prawa człowieka, i uzasadnia ich znaczenie we współczesnej demokracji;	IV.2
7.	rozważa i ilustruje przykładami zalety i słabości demokracji.	IV.3 IV.6

ROZDZIAŁ V. AKTYWNOŚĆ OBYWATELSKA

Być obywatelem. Uczeń:		Lekcje
1.	wyjaśnia, jak człowiek staje się obywatelem w sensie formalnym (prawo ziemi, prawo krwi, nadanie obywatelstwa);	V.1
2.	podaje przykłady uprawnień i obowiązków wynikających z posiadania polskiego obywatelstwa;	V.1
3.	przedstawia cechy dobrego obywatela; odwołując się do historycznych i współczesnych postaci, wykazuje znaczenie postaw i cnót obywatelskich.	V.1 V.2
Udział obywateli w życiu publicznym. Uczeń:		
1.	przedstawia główne podmioty życia publicznego (obywatele, zrzeszenia obywatelskie, media, politycy i partie, władza, instytucje publiczne, biznes itp.) i pokazuje, jak współdziałają i konkurują one ze sobą w życiu publicznym;	V.3
2.	uzasadnia potrzebę przestrzegania zasad etycznych w życiu publicznym i podaje przykłady skutków ich łamania;	V.2 V.3
3.	przedstawia przykłady działania organizacji pozarządowych i społecznych (od lokalnych stowarzyszeń do związków zawodowych i partii politycznych) i uzasadnia ich znaczenie dla obywateli;	V.4
4.	wyjaśnia, podając przykłady, jak obywatele mogą wpływać na decyzje władz na poziomie lokalnym, krajowym, europejskim i światowym;	V.3 V.4
5.	opracowuje - indywidualnie lub w zespole - projekt uczniowski dotyczący rozwiązania jednego z problemów społeczności szkolnej lub lokalnej i w miarę możliwości go realizuje (np. jako wolontariusz).	V.3
Środki masowego przekazu. Uczeń:		
1.	omawia funkcje i wyjaśnić znaczenie środków masowego przekazu w życiu obywateli;	V.6 V.7
2.	charakteryzuje prasę, telewizję, radio, internet jako środki masowej komunikacji i omawia wybrany tytuł,	V.7

stację czy portal ze względu na specyfikę przekazu i odbiorców;

3.	wyszukuje w mediach wiadomości na wskazany temat; wskazuje różnice między przekazami i odróżnia informacje od komentarzy; krytycznie analizuje przekaz reklamowy;	V.7
4.	uzasadnia, posługując się przykładami, znaczenie opinii publicznej we współczesnym świecie; odczytuje i interpretuje wyniki wybranego sondażu opinii publicznej.	V.6

Wyborcy i wybory. Uczeń:

1.	przedstawia argumenty przemawiające za udziałem w wyborach lokalnych, krajowych i europejskich;	V.5
2.	wymienia zasady demokratycznych wyborów i stosuje je w głosowaniu w szkole;	V.5
3.	wskazuje, czym powinien kierować się obywatel, podejmując decyzje wyborcze;	V.5
4.	krytycznie analizuje ulotki, hasła i spoty wyborcze.	V.5

ROZDZIAŁ VI. NARÓD I PATRIOTYZM

Naród i mniejszości narodowe. Uczeń:

Lekcje

1.	wyjaśnia, co oznacza dla Ciebie być Polakiem (lub członkiem innej wspólnoty narodowej) i czym obywatelstwo różni się od narodowości;	VI.1
2.	wyjaśnia, uwzględniając wielonarodowe tradycje Polski, jaki wpływ na kształtowanie narodu mają wspólne dzieje, kultura, język i tradycja;	VI.2
3.	wymienia mniejszości narodowe i etniczne oraz grupy migrantów (w tym uchodźców) żyjące obecnie w Polsce i przedstawia przysługujące im prawa; na podstawie samodzielnie zebranych materiałów charakteryzuje jedną z tych grup (jej historię, kulturę, obecną sytuację);	VI.2
4.	wyjaśnia, co to jest Polonia i w jaki sposób Polacy żyjący za granicą podtrzymują swoją więź z ojczyzną.	VI.1

Patriotyzm dzisiaj. Uczeń:

1.	wyjaśnia, co łączy człowieka z wielką i małą ojczyzną, i omawia te więzi na własnym przykładzie;	VI.3
2.	uzasadnia, że można równocześnie być Polakiem, Europejczykiem i członkiem społeczności światowej;	VI.3
3.	wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, czym według Ciebie jest patriotyzm; porównuje tę postawę z nacjonalizmem, szowinizmem i kosmopolityzmem;	VI.3
4.	wyказuje, odwołując się do Holocaustu oraz innych zbrodni przeciw ludzkości, do jakich konsekwencji prowadzić może skrajny nacjonalizm;	VI.4

5. rozważa, odwołując się do historycznych i współczesnych przykładów, w jaki sposób stereotypy i uprzedzenia utrudniają dziś relacje między narodami.

VI.1
VI.2
VI.3
VI.4

ROZDZIAŁ VII. USTRÓJ DEMOKRATYCZNY W POLSCE

Rzeczpospolita Polska jako demokracja konstytucyjna. Uczeń:

1. wyjaśnia, co to znaczy, że konstytucja jest najwyższym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej;
2. omawia najważniejsze zasady ustroju Polaki (suwerenność narodu, podział władzy, rząd prawa, pluralizm);
3. korzystając z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej, omawia podstawowe prawa i wolności w niej zawarte;
4. wyszukuje w środkach masowego przekazu i analizuje przykład patologii publicznej w Polsce.

Lekcje

VII.1

VII.2

VII.3

VII.4

System wyborczy i partyjny. Uczeń:

1. wyjaśnia, odwołując się do wybranych przykładów, różnice między systemem dwupartyjnym a systemem wielopartyjnym;
2. wskazuje, odwołując się do wybranych przykładów, różnice między systemem dwupartyjnym a systemem wielopartyjnym;
3. wymienia partie polityczne obecne w Sejmie; wskazuje te, które należą do koalicji rządzącej, i te, które pozostają w opozycji.

VII.4

VIII.1

VII.4

VII.4

ROZDZIAŁ VIII. PARLAMENT, PREZYDENT I RZĄDY

Władza ustawodawcza w Polsce. Uczeń:

1. przedstawia zadania i zasady funkcjonowania polskiego parlamentu, w tym sposób tworzenia ustaw;
2. sporządza, na podstawie obserwacji wybranych obrad parlamentu, notatkę prasową o przebiegu tych obrad i przygotowuje krótkie wystąpienie sejmowe w wybranej sprawie.

Lekcje

VIII.1

VIII.1

Władza wykonawcza. Uczeń:

1. wskazuje najważniejsze zadania prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i wyszukuje w środkach masowego przekazu informacje o działaniach urzędującego prezydenta;
2. wyjaśnia, jak powoływany jest i czym zajmuje się rząd polski; podaje nazwisko premiera, wyszukuje nazwiska ministrów i zadania wybranych ministerstw;

VIII.2

VIII.2

3.	wymienia zadania administracji rządowej i podaje przykłady jej działań;	VIII.3
4.	wyjaśnia, co to jest służba cywilna i jakimi zasadami powinien się kierować urzędnik państwowy.	VIII.3

Władza sądownicza. Uczeń:

1.	przedstawia organy władzy sądowniczej, zasady, wedle których działają sądy (niezawisłość, dwuinstancyjność), i przykłady spraw, którymi się zajmują;	VIII.4
2.	wyjaśnia, czym zajmują się Trybunał Konstytucyjny i Trybunał Stanu.	VIII.4

ROZDZIAŁ IX. POLSKA W ŚWIECIE, POLSKA W EUROPIE

Relacje Polski z innymi państwami. Uczeń:

Lekcje

1.	przedstawia najważniejsze kierunki polskiej polityki zagranicznej (stosunki z państwami Unii Europejskiej i Stanami Zjednoczonymi, relacje z sąsiadami);	IX.1
2.	charakteryzuje politykę obronną Polski, członkostwo w NATO, udział w międzynarodowych misjach pokojowych i operacjach militarnych;	IX.2
3.	przedstawia relacje Polski z wybranym państwem na podstawie samodzielnie zebranych informacji;	IX.1
4.	wyjaśnia, czym się zajmują ambasady i konsulaty.	IX.1

Integracja europejska. Uczeń:

1.	przedstawia cele i etapy integracji europejskiej (traktaty rzymskie, traktaty z Maastricht, Nicei, Lizbony);	IX.3
2.	wyjaśnia, czym zajmują się najważniejsze instytucje Unii Europejskiej (Rada Europejska, Rada Unii Europejskiej, Parlament Europejski, Komisja Europejska);	IX.4
3.	wyjaśnia, jak w Unii Europejskiej realizowane są zasady pomocniczości i solidarności;	IX.3
4.	wyjaśnia, skąd pochodzą środki finansowe w budżecie unijnym i na co są przeznaczane;	IX.4
5.	wskazuje na mapie członków Unii Europejskiej i uzasadnia swoją opinię na temat jej dalszej integracji i rozszerzania.	IX.3

Polska w Unii Europejskiej. Uczeń:

1.	przedstawia prawa i obowiązki wynikające z posiadania obywatelstwa Unii Europejskiej;	IX.5
2.	wyszukuje informacje na temat korzystania ze środków unijnych przez polskich obywateli, przedsiębiorstwa i instytucje;	IX.5

3. formułuje i uzasadnia własne zdanie na temat korzyści, jakie niesie ze sobą członkostwo w Unii Europejskiej, odwołując się do przykładów z własnego otoczenia i całego kraju.	IX.5

ROZDZIAŁ X. JEDEN ŚWIAT, WIELE PROBLEMÓW

Współpraca i konflikty międzynarodowe. Uczeń:

1. wyjaśnia, czym zajmują się ONZ, jej najważniejsze organy (Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Sekretarz Generalny) i wybrane organizacje międzynarodowe);	X.1
2. wskazuje na mapie miejsca najpoważniejszych konfliktów międzynarodowych; omawia przebieg i próby rozwiązania jednego z nich;	X.1
X.3

Problemy współczesnego świata. Uczeń:

1. porównuje sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność;	X.2
X.4
2. uzasadnia potrzebę pomocy humanitarnej i angażuje się (w miarę swoich możliwości) w działania instytucji (także pozarządowych), które ją prowadzą;	X.2
X.4
3. wyjaśnia, odwołując się do przykładów, na czym polega globalizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki; ocenia jej skutki;	X.4
4. rozważa, jak twoje zachowania mogą wpływać na życie innych ludzi w sferze kultury, gospodarki i polityki; ocenia jej skutki;	X.4
5. ocenia sytuację imigrantów i uchodźców we współczesnym świecie;	X.4
6. wyjaśnia, co to jest terroryzm i w jaki sposób próbuje się go zwalczać.	X.3

ROZDZIAŁ XI. CZŁOWIEK W GOSPODARCE RYNKOWEJ

Praca i przedsiębiorczość. Uczeń:

1. wyjaśnia na przykładach z życia własnej rodziny, miejscowości i całego kraju, w jaki sposób praca i przedsiębiorczość pomagają w zaspokajaniu potrzeb ekonomicznych;	XI.1
2. przedstawia cechy i umiejętności człowieka przedsiębiorczego; bierze udział w przedsięwzięciach społecznych, które pozwalają je rozwinąć;	XI.1
3. stosuje w praktyce podstawowe zasady organizacji pracy (ustalenie celu, planowanie, podział zadań, harmonogram, ocena efektów).	XI.1

Gospodarka rynkowa. Uczeń:

1. przedstawia podmioty gospodarcze (gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, państwo) i związki między	XI.2

nimi;	XII.1 XII.2
2. podaje przykłady racjonalnego i nieracjonalnego gospodarowania; stosuje zasady racjonalnego gospodarowania w odniesieniu do własnych zasobów (np. czasu, pieniędzy);	XI.2 XI.4 XII.1
3. charakteryzuje gospodarkę rynkową (prywatna własność, swoboda gospodarowania, konkurencja, dążenie do zysku, przedsiębiorczość);	XI.3 XII.2
4. wyjaśnia działanie prawa podaży i popytu oraz ceny jako regulatora rynku; analizuje rynek wybranego produktu i wybranej usługi.	XI.3 XII.4

Pieniądz i banki. Uczeń:

1. przedstawia na przykładach funkcje i formy pieniądza w gospodarce rynkowej;	XI.4
2. wyjaśnia, czym zajmują się: bank centralny, banki komercyjne, giełda papierów wartościowych;	XI.4
3. wyszukuje i zestawia ze sobą oferty różnych banków (konta, lokaty, kredyty, fundusze inwestycyjne); wyjaśnia, na czym polega oszczędzanie i inwestowanie.	XI.4 XII.1

Gospodarka w skali państwa. Uczeń:

1. wyjaśnia terminy: produkt krajowy brutto, wzrost gospodarczy, inflacja, recesja; interpretuje dane statystyczne na ten temat;	XI.5
2. wymienić najważniejsze dochody i wydatki państwa; wyjaśnić, co to jest budżet państwa;	XI.5
3. przedstawia główne rodzaje podatków w Polsce (PIT, VAT, CIT) i oblicza wysokość podatku PIT na podstawie konkretnych danych.	XI.5

ROZDZIAŁ XII. EKONOMIA W TWOIM ŻYCIU

Gospodarstwo domowe. Uczeń:	Lekcje
1. wyjaśnia na przykładach, jak funkcjonuje gospodarstwo domowe	XII.1
2. wymienia główne dochody i wydatki gospodarstwa domowego; układa jego budżet;	XII.1
3. przygotowuje budżet konkretnego przedsięwzięcia z życia ucznia, klasy, szkoły; rozważa wydatki i źródła ich finansowania;	XII.1
4. wyjaśnia, jakie prawa mają konsumenci i jak mogą ich dochodzić.	XII.1

Przedsiębiorstwo i działalność gospodarcza. Uczeń:

1.	wyjaśnia, na czym polega prowadzenie indywidualnej działalności gospodarczej;	XII.2
2.	wyjaśnia, jak działa przedsiębiorstwo, i obliczyć na prostym przykładzie przychód, koszty, dochód i zysk;	XII.2
3.	wskazuje główne elementy działań marketingowych (produkt, cena, miejsce, promocja) i wyjaśnia na przykładach ich znaczenie dla przedsiębiorstwa i konsumentów;	XII.2
4.	przedstawia główne prawa i obowiązki pracownika; wyjaśnia, czemu służą ubezpieczenia społeczne i zdrowotne.	XII.4
Wybór szkoły i zawodu. Uczeń:		
1.	zaplanuje dalszą edukację (w tym wybór szkoły ponadgimnazjalnej), uwzględniając własne preferencje i predyspozycje;	XII.4
2.	wyszukuje informacje o możliwościach zatrudnienia na lokalnym, regionalnym i krajowym rynku pracy (urzędy pracy, ogłoszenia, internet);	XII.4
3.	sporządza życiorys i list motywacyjny;	XII.4
4.	wskazać główne przyczyny bezrobocia w swojej miejscowości, regionie i Polsce; ocenić jego skutki.	XII.4
Etyka w życiu gospodarczym. Uczeń:		
1.	przedstawia zasady etyczne, którymi powinni się kierować pracownicy i pracodawcy; wyjaśnia, na czym polega społeczna odpowiedzialność biznesu;	XII.5
2.	podaje przykłady zjawisk z szarej strefy w gospodarce i poddaje je ocenie;	XII.5
3.	wyjaśnia mechanizm korupcji i ocenia skutki tego zjawiska dla gospodarki.	XII.5

B. Skala umiejętności i wiadomości, odpowiadających poszczególnym stopniom/ocenom

Poniższa tabelka zawiera wskazówki dotyczące umiejętności i wiadomości, które powinni posiadać uczniowie, by uzyskać określony stopień. Skalę tę można stosować do wszystkich wymienionych powyżej modułów (np. „Podstawowe umiejętności życia w grupie”, „Samorząd lokalny”), a także do konkretnych wymagań szczegółowych. Umożliwia to wystawianie uczniom ocen, udzielanie im informacji zwrotnej, a nauczycielowi ewaluację skuteczności procesu nauczania.

stopień	ocena	umiejętności i wiadomości
1	niedostateczny	brak odpowiedzi/wykonania zadania lub sposób wykonania świadczący o całkowitym braku umiejętności i wiadomości; nawet mimo pomocy nauczyciela
2	dopuszczający	brak pewnych podstawowych umiejętności i wiadomości, liczne błędy i luki; przy pomocy nauczyciela uczeń wykazuje częściowe zrozumienie prostych pojęć i procesów
3	dostateczny	umiejętności i wiadomości opanowane na poziomie podstawowym, zauważalne braki i błędy,

		które nie dotyczą jednak najważniejszych pojęć i procesów
4	dobry	ugruntowane umiejętności i wiadomości na poziomie podstawowym, pojedyncze błędy i niejasności nie dotyczą najważniejszych pojęć i procesów, dopuszczalne trudności ze stosowaniem wiedzy i umiejętności do analizy i rozwiązywania problemów związanych z danym obszarem
5	bardzo dobry	umiejętności i wiadomości na bardzo wysokim poziomie, bezbłędne wykonanie zadania (ew. w określonych przypadkach dopuszczalne 1-2 błędy lub niejasności), stosowanie wiedzy i umiejętności do analizy, oceny i rozwiązywania problemów związanych z danym obszarem
6	celujący	pogłębione umiejętności i wiadomości, samodzielne rozumowanie i wnioskowanie, biegłość w stosowaniu wiedzy i umiejętności do analizy, oceny i rozwiązywania problemów, także tych wykraczających poza obszar objęty danym wymaganiem, rozpoznawanie różnorodnych perspektyw i dylematów wiążących się z danym obszarem